

DÜNDEN BUGÜNE KÜNDÜRÜN TEDAVİDEKİ YERİ

Ahmet Doğan Ataman*

Kündür [*Boswellia*] Afrika, Arabistan yarımadasının güney bölgelerinde ve Hindistan'ın doğusunda kuru, verimsiz, kayalık bölgelerinde yetişen ve boyu 1,5-8 metreye ulaşan ince kabuklu bir ağaç türüdür. Ağaca, 1846'da kündürü tasvir eden İngiliz botanikçi Johann Boswell'in adı verilmiştir (1, 2). *Boswellia* türleri ve yayılışları şöyledir:

Boswellia sacra: Arabistan ve Somali'de,

Boswellia frereana: Kuzey Somali, Güney Yemen ve Güney Umman'da

Boswellia dalzielii: Batı Afrika'da,

Boswellia nana: Endemiktir. Sokotra'da,

Boswellia papyrifera: Etiyopya'da,

Boswellia serrata: Hindistan'da,

Boswellia bhaw-dajiana: Kızıldeniz kıyısında bulunur (2).

Boswellia'nın bilinen en eski kullanımı M.Ö 4000'lere kadar uzanır. Antik Mısır Uygarlığı'nda hem dini törenlerde hem de mumyalamada kullanılan bitkinin reçinesine [*olibanum*] tanrının teri denilmiştir. M.Ö 1323'te ölen eski Mısır firavunu Tutankamon'un krallar vadisinde yer alan mezarında da buhura rastlanmıştır. Ebers papirüsünde ağız kokusunu önlemek amacıyla kündür reçinesi ve balı karıştırarak yapılan sakızın reçetesi yer alır (3).

Mısırlılar, Sümerler, Babilliler, Persler, Romalılar ve onlardan sonra gelen birçok uygarlık kündür ağacını tanıyordu. Antik çağlardan beri pek çok kültürde kündür farklı amaçlarla yakılarak, kokusundan ve dumanından yarar beklenmiştir. Bilhassa reçinesi yakılarak tapınaklarında ve genellikle dini ayinlerinde kullanılmıştır (4).

Antikçağ'da tıp ve din iç içeydi. Mısırlılar *Boswellia* ağacının reçinesinden ayinlerin haricinde evlerinin güzel kokmaları için ve yara merhemi olarak yararlanmıştır (4).

Zufar'dan¹ başlayıp, Yemen ve Hicaz'ı takip ederek Akdeniz'de bir liman şehri olan Gazze'ye ve oradan Şam'a ulaşan dünyanın en eski yollarından biri "Buhur Yolu"dur (5).

Romalılar tanrılara kurban adarken ve dua ederken "acerra" adı verilen özel kaplarda reçineleri yakıyorlardı. Ayrıca sıcak günlerde lağım kokusunu bastırmak amacıyla buhura başvurulurdu. İmparator şehre girerken de halk imparatora saygı ve bağlılığını göstermek için buhur yakardı. Bu şekilde karşılama imparatorların çok hoşuna giderdi. Kendilerini tanrı ilan etmeleri ve *olibanum*'u çok beğendikleri için Hıristiyanlar bu ritüeli kabul etmezdi. Bu nedenden dolayı Hıristiyanlığın başlangıç döneminde ayinlerde buhur mekruhtu. Sadece definde uygulanırdı (4).

Hıristiyanlığa ait ilk buhurdan örnekleri dördüncü yüzyılda Mısır'da Koptlar tarafından kullanılmış ve kiliselerde buhur yakma geleneği kısa süre içinde yaygınlık kazanmıştır. Zamanla Hıristiyan takibi ve zulmü de azaldıkça Roma kültüründen arta kalan birçok unsur Hıristiyanlık tarafından kabul edildi. Bunlardan biri de buhurdu (4).

Roma'daki Maria Antiqua Kilisesi'ndeki Hekim Azizler Şapeli'nde Kosmas, Damian ve diğer azizlerin yanı sıra Aziz Stephanos da elinde şifa taşı ile birlikte buhurdanla tasvir edilir (4).

Tasvirlerinde tütsüye yer verilen bir diğer aziz ise Simeon Stylites'tir.² Antakya'da (Samandağ) bir sütunun tepesinde ömrünü geçirmiş Aziz Simeon'un birçok hastayı iyileştiren mucizeleri vardır (4).

Hippokrat bu reçineyi yaraların temizliğinde, solunum yolu hastalıklarında ve sindirim rahatsızlıklarında kullanmıştır. Nasıl bir etki gösterdiği bilinmemekle beraber, pratik olarak birçok rahatsızlığa iyi gelmesinden dolayı Ortaçağ'a kadar bu pahalı devâdan yararlanılmıştır (6).

Anazarbalı Dioskorides, ünlü eseri *Materia Medica*'nın ilk bölümünde, kündürün Arabistan, Mısır ve Hindistan'da yetiştiğini, en kaliteli olanın Hindistan'dan geldiğini, sahtekârların genelde kündür yerine Arap zamkı sattıklarını anlatıyor. Bunu ayırt etmenin en kolay yöntemi olarak ateşte yakılmasını öneriyor. Kündürün yandığını, Arap zamkının ise yanmadığını ve kokusunun da benzemediğini işaret ediyor. Derin ve kanayan yaralara merhem olarak sürülmesini; süt ile karıştırılıp, burçağa emdirilip, anüse fitil gibi yerleştirilince hemoroidleri iyileştireceğini; bal ile karıştırılıp, tırnaklar üstüne sürülünce mantar hastalıklarına karşı iyi bir ilaç olduğunu; tatlı şarap ile karıştırılıp kulağın içine damlatılınca kulak çınlaması ve ağrısını geçirdiğini; gülyağı ile karıştırılıp loğusalı kadınların enfekte olmuş meme uçlarına sürünce faydalı olduğunu; içildiğinde kan tükürenlere şifa getirdiğini açıklamıştır (7).

Galen, yara oluşmuş sinirlerin tedavisinde kündürün de yer aldığı bir ilacı tavsiye etmiştir (8).

* Dt., Kanlıca, İstanbul. E-posta: drataman@hotmail.com

¹ Zufar, bugün Umman Sultanlığı'na komşu bir eyalettir.

² Yaşadığı yer ölümünden sonra kutsal mekan sayılarak Hıristiyanların hac merkezi olmuştur.

Günümüze ulaşan buhurdanlar sunaklarda yaygın olarak kullanılmıştır. En güzel tütsü kabı örnekleri Lidyalıların Karun Hazinesi'nde yer almaktadır. Anadolu'nun Pers işgâli dönemine ait ve özellikle cenaze törenlerinin anlatıldığı duvar resimlerinde tütsü kapları görülür. Dördüncü yüzyıl sonlarına ait Londra'daki Victoria ve Albert Müzesi'nde sergilenen fildişi diptikonun sağ kanadında, Jüpiter meşesinin altında, kabartma süslemeli sunak üzerinde yanan küçük ateşe elindeki tütsüleri serpen Romalı bir rahibe resmedilmiştir (9).

Bizanslılarda tütsü, günlük yaşamın önemli bir parçasıydı. Kündürün büyüğü özellikler taşıdığına inanılırdı. İkonaların önünde tütsü yakılıp dua edilirdi. Bizans kültüründe, düğün gecesi yeni evlenenlerin odasının hoş kokularla tütsülenmesi bir gelenek olmuştur (9).

El-Razi, kündürün ishal ve kusmayı önlediği, ayrıca heyecanı ve kalp atışını yavaşlattığı fikrindedir (7).

Geleneksel Doğu tababeti ya da bir başka deyişle İslam tıbbi deyince akla gelen bir başka isim İbni Sina'dır. Kaleme aldığı "el-Kanun fi't-Tıbb" adlı eseri, tıbbın külliyatı ve kendi müşahedelerinin bir sentezidir. Kitabın orijinalliyi kendinden öncekilere göre daha sistematik ve didaktik oluşudur (10).

İbni Sina buhuru [*B. serrata*, *B. sacra*] insanın ruhunu ve zekasını geliştirdiği için tavsiye ediyordu. 2004 yılında Berlin'de yapılan bir farmakoloji kongresinde iki İranlı akademisyen (Sharifabad, M.H. ve Esfandiary, E.) İbni Sina'nın izinden giderek farelerde buhurun etkisi ile ilgili çalışmalarında Sina ile aynı sonuca vardıklarını açıklamışlardır (11).

Avrupa, buhuru, Haçlı Seferleri sırasında onu Avrupa'ya getiren Franklar sayesinde tanımıştır. Buhur daha çok romatizmal hastalıklarda ağrıların hafifletilmesi için kullanılmıştır. 1870'lere kadar farmakoloji kitaplarında yerini almıştır. Antibiyotiklerin ve kortikosteroid ilaçların keşfinden sonra kündür unutulmuş, sadece dini törenlerde kullanılmıştır. İnsanlığın doğal ve alternatif tedavi yöntemlerine yönelmesiyle *Boswellia* yeniden önem kazanmış, modern laboratuvar çalışmaları ile birlikte yürütülen çalışmalar sonucunda belirli iyileştirici etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır (12).

1991'de Tübingen Üniversitesi Farmakoloji Enstitüsü öğretim üyesi farmakolog Prof.Dr. Ammon ve arkadaşları *Boswellia*'nın reçinesinde antienflamatuar bir madde olan 3-Acetyl-11-keto-β-Boswellia-Asit'i (AKBA) bulmuşlardır (12).

Günümüzde içindeki etken maddeden dolayı Hint kündürü morbus Crohn, ülseratif kolit veya poliartrit gibi kronik bazı hastalıklarda alternatif ilaç olarak denenmeye başlanmıştır. İlk klinik verilere göre, morbus Crohn'da oldukça başarılı sonuçlara varılmıştır (13).

Ülseratif kolit, bronşial astım ve romatoid artrit'in AKBA ile tedavisi hakkında bugüne kadar elimizde sadece birkaç sonuç ve pilot çalışma bulunmaktadır. Ayrıca preparatın uzun müddet kullanımı ve yan etkileri hakkında bilgimiz yoktur (14).

Melanom, glioblastom ve karaciğer karzinomunda AKBA pozitif sonuçlar göstererek tümör hücrelerinin azalıp yok olması kanıtlanmıştır. Ama bu çalışmalar çok dar kapsamlıdır (15).

2008 yılında İsrail Kudüs Üniversitesi'nde Moussaieff ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada buhur dumanının farelerde depresyon ve anksiyeteyi baskılayıcı bir psikoaktif ilaç olduğu tespit edilmiştir (16).

2009 yılında Frank ve arkadaşları mesane kanserinde AKBA ile normal hücrelerin kanserli olanlardan ayrıldığını, kanserli olanların ise yaşam kabiliyetlerini baskılandığını müşahede etmişlerdir (17).

Sonuç

Beş bin senedir tanınan ve kullanılan kündür, hem dini açıdan hem de tıbbi açıdan insanlık tarihinde yerini almıştır. Hippokrat, Dioskorides, İbni Sina ve İbni Baytar gibi âlim ve araştırmacıların izinden gidilirken, çalışma ve deneylerin günümüz çağdaş laboratuvarlarında karşılaştırmalı sürdürülmesi gerekir. Sadece alternatif tedavi olarak kullanılan bu drogün daha geniş, daha ciddi ve daha çok araştırılması kaçınılmazdır.

Kaynaklar

1. Pahlow, M., *Das große Buch der Heilpflanzen*. Augsburg, 2006, s.465.
2. Khare, C.P., *Indian Herbal Remedies*. Heidelberg, 2004, s.108-109.
3. Kluge, H., Fernando, C.R., Winking, M., *Weihrauch und seine heilende Wirkung*. Stuttgart, 2005, s.16.
4. Christof, K. D., Haass, R., *Weihrauch. Der Duft des Himmels. Dettelbach*. 2006, s.101-118.
5. Raunig, W., *Bernstein – Weihrauch - Seide: Waren und Wege der antiken Welt*. Wien, 1971, s.47-51.
6. Kluge, H., Fernando, C. R., Winking, M., *Weihrauch und seine heilende Wirkung*. Stuttgart, 2005, s.18.
7. Sontheimer, J., *Große Zusammenstellung über die Kräfte der bekannten einfachen Heil- und Nahrungsmittel von Abu Mohammed Abdallah Ben Ahmed aus Malaga bekannt unter den Namen Ebn Baithar*, II.Band Stuttgart, 1840, s.398-399.

8. Acıduman, A., Uygur, E., Belen, D., “Osmanlı döneminden “Yazarı Bilinmeyen Cerrâhnâme” ve nöroşirürji ile ilgili bölümleri,” *Türk Nöroşirürji Dergisi*, 2007, c.17, sayı 3, s.164.
9. *Bizantion’dan İstanbul’a Bir Başkent’in 8000 Yılı*. İstanbul, 2010, s.152.
10. Ünver, A. S., *İslam Tababetinde Türk Hekimlerinin Mevkii ve İbni Sina’nın Türklüğü*. Belleten, c.1, sayı 1, 1995, s.271-272.
11. Sharifabad, M. H., Esfandiary, E., Alaei, H., “Effects of Boswellia serrata aqueous extract during lactation on increasing power of learning and memory in adult offsprings,” *Phytopharmaka und Phytotherapie. Gemeinsame Tagung der Deutschen Gesellschaft für klinische Pharmakologie und Therapie, der Gesellschaft für Phytotherapie und der Gesellschaft für Arzneipflanzenforschung*. Berlin, 26.-28.2.2004. *Abstract-Band*, s.86.
12. Kluge, H., Fernando, C.R., Winking, M., *Weihrauch und seine heilende Wirkung*. Stuttgart, 2005, s.38.
13. Gerhardt H., Seifert F., Buvari P., Vogelsang H., Repges R., “Therapie des aktiven Morbus Crohn mit dem Boswellia-serrata-Extrakt H15,” *Zeitschrift der Gastroenterologie*, 39 (2001):11-7.
14. Rahman, A., *Bioactive Natural Products*. Part C, Vol 22, Amsterdam, 2000, s.110, 116, 120.
15. Warnke et al., “Die Rolle von Boswellia-Säuren in der Therapie maligner Gliome: Methodische Mängel,” *Deutsches Ärzteblatt* 1998; 95:A-220.
16. Moussaieff, A. et al., “Incense acetate, an incense component, elicits psychoactivity by activating TRPV3 channels in the brain,” *The FASEB Journal*, 2008, 22(8):3024-3034.
17. Frank, M.B. et al., “Frankincense oil derived from Boswellia carteri induces tumor cell specific cytotoxicity,” *BMC Complement Altern Med*. 2009, 8(9):6.

Treatment with *Boswellia* from past to present

Boswellia is a genus of trees known for their fragrant resin which has many pharmacological uses particularly as anti-inflammatories. This tree grows in Africa, Arabian Peninsula and India’s dry, arid, rocky regions.

Egyptians, Sumerians, Babylonians, Persians, Romans and many other civilizations knew that tree. They burned the resin (olibanum) of the *Boswellia* by religious rituals in temples and usually used in making a variety of drugs and ointments.

Nowadays, people use Indian boswellia as alternative medicine by treatment of morbus Crohn, ulcerative colitis, bronchial asthma, rheumatoid arthritis or polyarthritis.

In melanoma, glioblastomas and liver cancer olibanum derivatives show positive results in the reduction and destruction of tumor cells. But these studies are too narrowly.

Key words: *Boswellia*, Hippocrates, Galen, Dioscorides, Rhazes, Avicenna, AKBA.

Dünden Bugüne Kündürün Tedavideki Yeri

Kündür [*Boswellia*] Afrika, Arabistan yarımadasının güney bölgelerinde ve Hindistan’ın doğusunda kuru, verimsiz, kayalık bölgelerinde yetişen ince kabuklu bir ağaç türüdür. Kündür, çeşitli farmakolojik kullanımları olan, özellikle anti-inflamatuar etkisi ile tanınan kokulu bir reçineye sahiptir.

Mısırlılar, Sümerler, Persler, Romalılar ve diğer uygarlıklar bu ağacı bilmekteydiler. Reçinesini (olibanum) tapınaklarda, dini ayinlerde yakmakta ve bununla genellikle çeşitli ilaç ve merhemler hazırlamaktaydılar.

Günümüzde Hint kündürü morbus Crohn, ülseratif kolit veya poliartrit gibi kronik bazı hastalıklarda alternatif ilaç olarak denenmeye başlanmıştır. Melanom, glioblastom ve karaciğer karzinomunda AKBA pozitif sonuçlar göstererek tümör hücrelerinin azalıp yok olması kanıtlanmıştır. Ama bu çalışmalar çok dar kapsamlıdır.

Anahtar sözcükler: Kündür, Hippocrates, Galen, Dioscorides, Rhazes, Avicenna, AKBA.